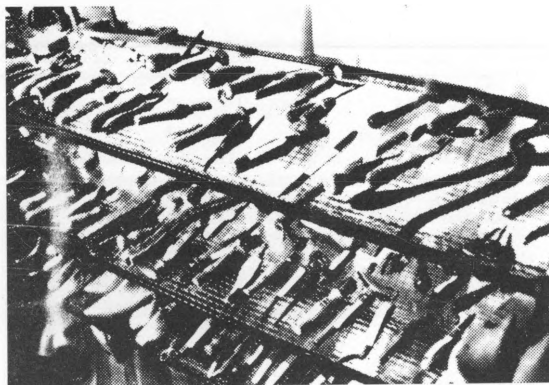

Stari obućarski alati iz Muzejske zbirke u »Slogi«

I U povijesti panonskih trgovišta i gradova, raznovrsni prerađivači kože (poput čizmara, štavljača, remenara, opančara, postolara i drugih) pripadaju u onu grupu brojnih obrtnika koji su u ekonomskom i društvenom životu naših naselja igrali važnu ulogu i davali mu ose-bujan pečat. Dakako, to vrijedi i za Koprivnicu, koja se rano razvila u obrtničko-trgovačko naselje (pogotovo nakon dobivanja privilegija slobodnog i kraljevskog grada 1356. godine). Taj razvoj donekle je usporila turska opasnost u XVI i XVII stoljeću, ali su slijedeća dva vijeka u »podravskoj metropoli« u znaku razvijenih ce-hova.

Među vjesnicima cehovskog udruživanja koprivničkih obrtnika nalaze se upravo obućari, odnosno kožari: naime, pečatnjak kožarskog ceha varaša koprivničkog, kojeg je pronašao dr Brozović, potječe s kraja XV stoljeća i tako pripada među najstarije vijesti o postojanju cehova u ovom dijelu Hrvatske. Radi se, dakle, o jednoj izuzetno dugoj tradiciji, koja, eto, danas završava s pravom obućarskom industrijom u »gradu juha«. Odmah nakon jenjavanja turske opasnosti, koprivnički

Police s postolarskim alatom.

Postolarski stol, pankl i tronožec, stolček, stolec.

obućari se među prvima cehovski organiziraju. Njihova pravila (Czeski Artikulussi Plememenitoga Czeha Chismesinszkoga na Horvacki jezik preobrnjeni kak znutra) pisana su već 1681. godine i od tada putem raznovrsne dokumentacije možemo pratiti kontinuirani hod koprivničkog obućarstva.

Vjesnicima industrijske revolucije, koja neminovno donosi i nove ekonomsko-društvene odnose stasanjem građanske (kapitalističke) klase, kruta cehovska pravila pucaju i u okvirima koprivničkih cehovskih udruženja. Liberalizacija obrta, manufaktura i trgovine bila je neminovna, pa cehovi gube ranije značenje, iako su se rudimentarno u našim gradovima održali sve do početka ovoga stoljeća. Već potkraj XIX. stoljeća koprivnički obrtnici udružuju se u slobodnije forme udruživanja – u zadruge. To su učinili i obućari, koji 12. prosinca 1875. godine osnivaju Obrtnu zadrugu čizmarsku. Postojala je i Mjestna organizacija hrvatskih obrtnika u Koprivnici, koja je nastojala objedinjavati i štiti interese svojih članova i zadruga. Početkom ovoga stoljeća kožarske struke najbrojnije su u koprivničkoj obrtničkoj organizaciji (djelovala su 24 postolara, 12 čizmara, 4 remenara).

Otvorenje muzejske zbirke u RO »Sloga« 5. ožujka 1982. godine.

Usprkos prodoru manufaktura i industrije, kožarski obrtnici vrlo su brojni još i u razdoblju između dva svjetska rata. Život sitnih obrtnika, a pogotovo pomoćnika i šegrta, bio je izrazito težak, pa su i obučari putem štrajkova, tarifnih akcija i suradnjom u naprednom radničkom pokretu dali značajan doprinos politizaciji narodnih masa i uspjehu socijalističke revolucije. U teškim danima obnove, koprivnički obučari organizirali su među prvima redovnu proizvodnju, jer je narod bio bos i ogolio – obuča se organizirano proizvodi već u svibnju 1945. godine. Početkom 1946. godine, odlukom NOO grada Koprivnice, službeno se osniva Postolarska zadruga »Ruža«, gdje je proizvodnja započela sa 26 majstora da bi se taj broj uskoro povećao na gotovo 60 radnika. Time su udareni temelji za kasniji razvoj koprivničke obučarske industrije.

Postolarska zadruga »Ruža« prerasta 31. prosinca 1948. godine u Gradsko postolarsko poduzeće »Proleter«, a 1956. godine osniva se i posebna Postolarska zadruga »Budućnost«. Na zborovima radnih ljudi oba ova kolektiva, godine 1959. donosi se odluka o udruživanju i tako nastaje Postolarsko poduzeće »Sloga«, ime koje su koprivnički obučari zadržali sve do danas. »Sloga« se na obrtničkim tradicijama i mentalitetima razvijala sve do 1971. godine, kada ulazi u najuspješniju fazu svoga razvoja i prerasta u značajnu industriju u Podravini. To je ostvareno zahvaljujući novom proizvodnom programu,

izvornoj orijentaciji, smišljenom investicijskom ulaganju, povezivanju s »Planikom« i nizu drugih elemenata poslovne i kadrovske politike.

II

Dakako, radnici »Sloge« ponosni su na dugu proizvodnu tradiciju koju danas uspješno nastavljaju u novim uvjetima industrijske proizvodnje. Stoga je razumljivo da su željeli da za sadašnje, a pogotovo buduće generacije, očuvaju barem dijelić starinske obučarske tradicije, da se ne zaboravi stari način proizvodnje obučarstva, starinski alati i drugi (etnografski) elementi. Zato je najprije provedena akcija za prikupljanje podataka o razvoju koprivničkog obučarstva (o čemu je izdana monografija 1980. godine), a zatim i za osnivanje muzejske zbirke koja je skromnom svečanošću predložena javnosti 5. ožujka 1982. godine. Muzejska zbirka, koju zapravo čini starinska obučarska radionica, najprije je otvorena u okviru novih proizvodnih i poslovnih prostorija, a kasnije preseljena u staru »octenku« – najstariju manufakturnu zgradu u Koprivnici u kojoj je započela svoj život i »Sloga«.

Tokom 1980. i 1981. godine (a ponešto i kasnije) prikupljeno je obilje originalnog obučarskog alata, tako da se mogla kompletirati vrijedna i zanimljiva muzejska zbirka. Akciju prikupljanja vodila je radnica »Sloge« Desanka Kovačević, a darovatelji su bili bivši i sadašnji po-

stolarski obrtnici iz Koprivnice, Mučne Reke, Dubovec Brega, Reke, Subotice, Koprivničkih Bregi, Močila i Vlaislava. Ekspoziti su prikupljeni od ukupno 39 darovatelja: Josip Vidmar, Ignac Rendić, Katica Poljan, Josip Katenčić, Ana Cikač, Josip Samoščanec, Stjepan Hadelan, Tomo Hegeduš, Stjepan Gregurek, Franjo Hemeček, Franjo Đula, Valent Lonjak, Katica Prvčić, Vinko Evačić, Antun Kežman, Josip Grandža, Stjepan Genč, Mijo Kovačić, Pavao Peić, Drago Železić, Katica Galinec, Anđela Nemeč, Ivan Kokot, Rudi Ištvanović, Jakov Ernečić, Martin Pintarić, Bara Prijčić, Rok Huzjak, Ljubo Solarić, Ivan Pintarić, Vinko Vargek, Martin Sremec, Branko Žauhar, Josip Fluksi, Slavica Volf, Vera Pogarčić, Jakob Durlin, Dragica Vaupotić i Matin Nemeč. Realizacija muzejske postave povjerena je akademskom kiparu i konzervatoru Muzeja grada Koprivnice Josipu Fluksiju, koji je izradio i realističnu figuru »šustera« na radu.

U prigodnom govoru prilikom otvorenja muzejske zbirke rečeno je i slijedeće: »Ovom muzejskom postavom pokušali smo dati jednu zaokruženu sliku od nekadašnjeg načina rada do današnje industrijske proizvodnje. Svjesni smo da ova zbirka ima i niz manjkavosti, no

to je rezultat naših trenutnih mogućnosti i saznanja. Želimo da ova postolarska zbirka bude poticaj za daljnja istraživanja i traženja muzejskih izložaka kod naših postolara i građana«.

III

Postolarska muzejska zbirka u RO »Sloga« u Koprivnici, iako je zasad smještena tek u dvije prostorije (i jednom depou), ima bez sumnje određeno etnografsko i kulturološko značenje. Dosad je prikupljeno više od pet stotina eksponata, od kojih je većina i izložena. Glavna eksponata prikupljena je u Koprivnici, ali i u okolnim naseljima, te oni razmjerno vjerno dokumentiraju starinski način rada i života u nekadašnjim »šusterskim« radionicama. Zanimljiva je i starost prikupljenih etnografskih predmeta: neki su stari i više od stoljeća i pol, pa dakle potječu još iz stare cehovske Koprivnice, a većina je izrađena krajem prošlog i početkom ovog vijeka. Dakako, najveći dio tih alata bio je u uporabi sve do najnovijeg vremena. Neki predmeti došli su praktički izravno sa »šusterskog pankla« u muzejsku zbirku.

Ako se analizira razvoj pojedinih vrsta postolarskih alata prema obliku, onda se može ustanoviti da su kroz

Muzejski postav s figurom postolara.

Cehovski pečati: 1. Kožara, 15. st. 2. Čizmara, 1673. 3. Čizmara

zadnja dva stoljeća izvršene razmjerno male promjene: najstariji i najnoviji alati iz zbirke gotovo su identični. S druge strane, činjenica je da se neprestano povećavao broj postolarskih alata, tako da su se »šusterske radionice« stalno obogaćivale sve novijim alatima. Čak i u jednoj dugoj usporednoj distanci, primjerice između alata vučedolske kulture (gotovo prije četiri tisuće godina) Rudine kraj Koprivničke Rijeke i cehovskih postolarskih alata stare Koprivnice XVIII i XIX stoljeća nema bitnih razlika! To vrijedi za neke alate koji su se upotrebljavali prilikom štavljena i obrade kože, pa i kod izrade grubih oblika obuće (gleštik, kost za glade-nje, igle i slično).

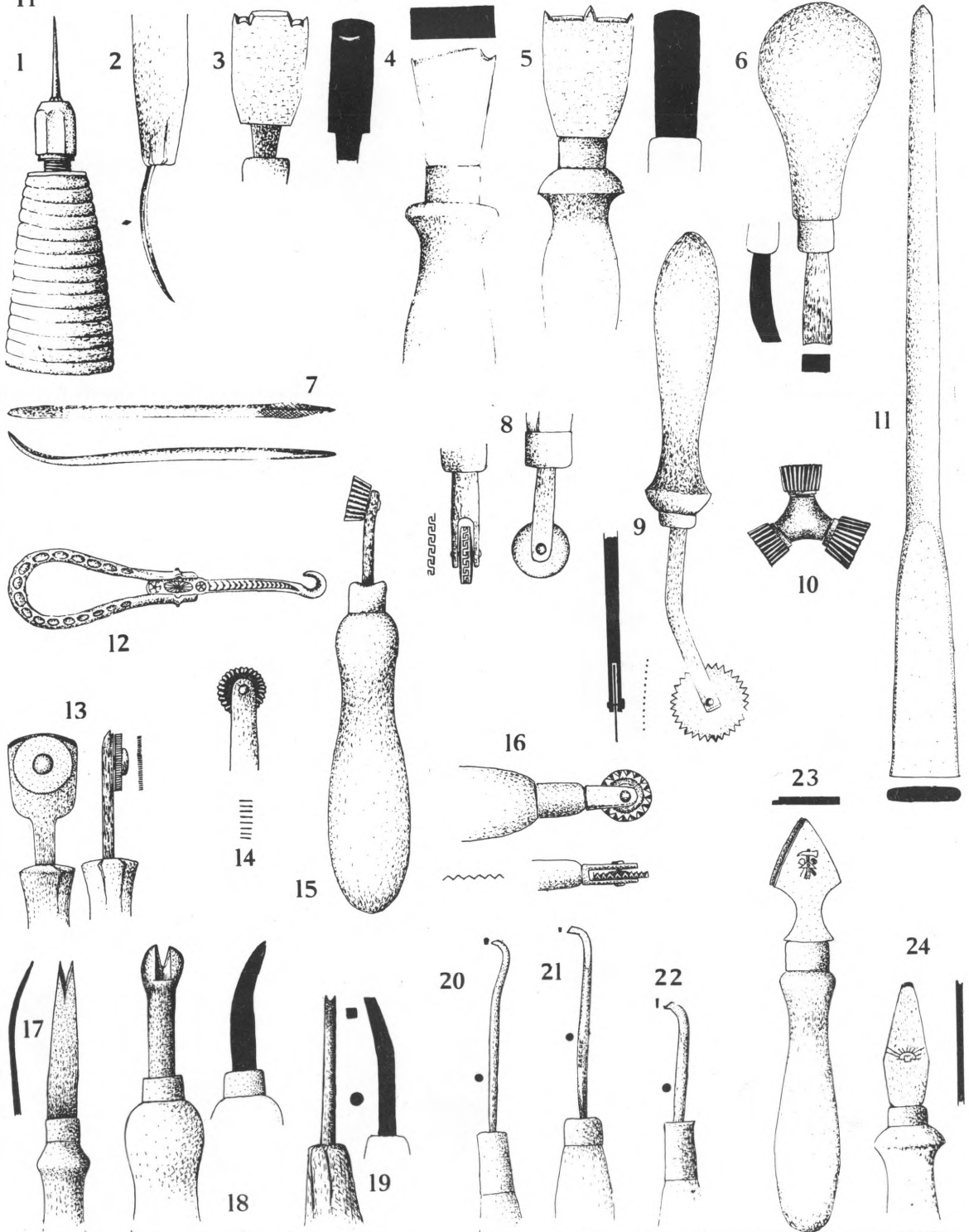
U postolarskoj radionici, koja čini okosnicu muzej-ske zbirke RO »Sloga«, dominira »šusterski pankl« i realistična figura »meštra« na radu. Na dva »pankla« izloženi su starinski alati koji su služili za izradu »bakan-đi« i druge vrste obuće, s time što se dobar dio alata prikazuje u duplikatima (s manjim varijantama izrade). Radionica je tako kompletirana da praktično ne nedo-staje ništa od starinskih alata koji su se upotrebljavali u »šusterskim« radionicama za izradu cipela i čizama. Izloženo je ukupno 89 vrsta predmeta, što za jednu struku djeluje bogato i – impozantno. Ove alate pokušali smo sistematično prikazati u priloženim tablama.

I kod postolarskih alata, kao i u drugim obrtničkim strukama, vlada pravo bogatstvo i šarenilo nazivlja. S obzirom na stare utjecaje obrtnika i radionica sa zapa-da, prvenstveno s germanskog područja, jasno je da prevladavaju njemački nazivi za alate. Od nekadašnjih hospitesa (kraljevski gosti), koji su dolazili u naše kraje-ve iz Austrije, Češke, Bavorske i drugih zemalja i kojima su još ugarsko-hrvatski kraljevi željeli unaprijediti obrt

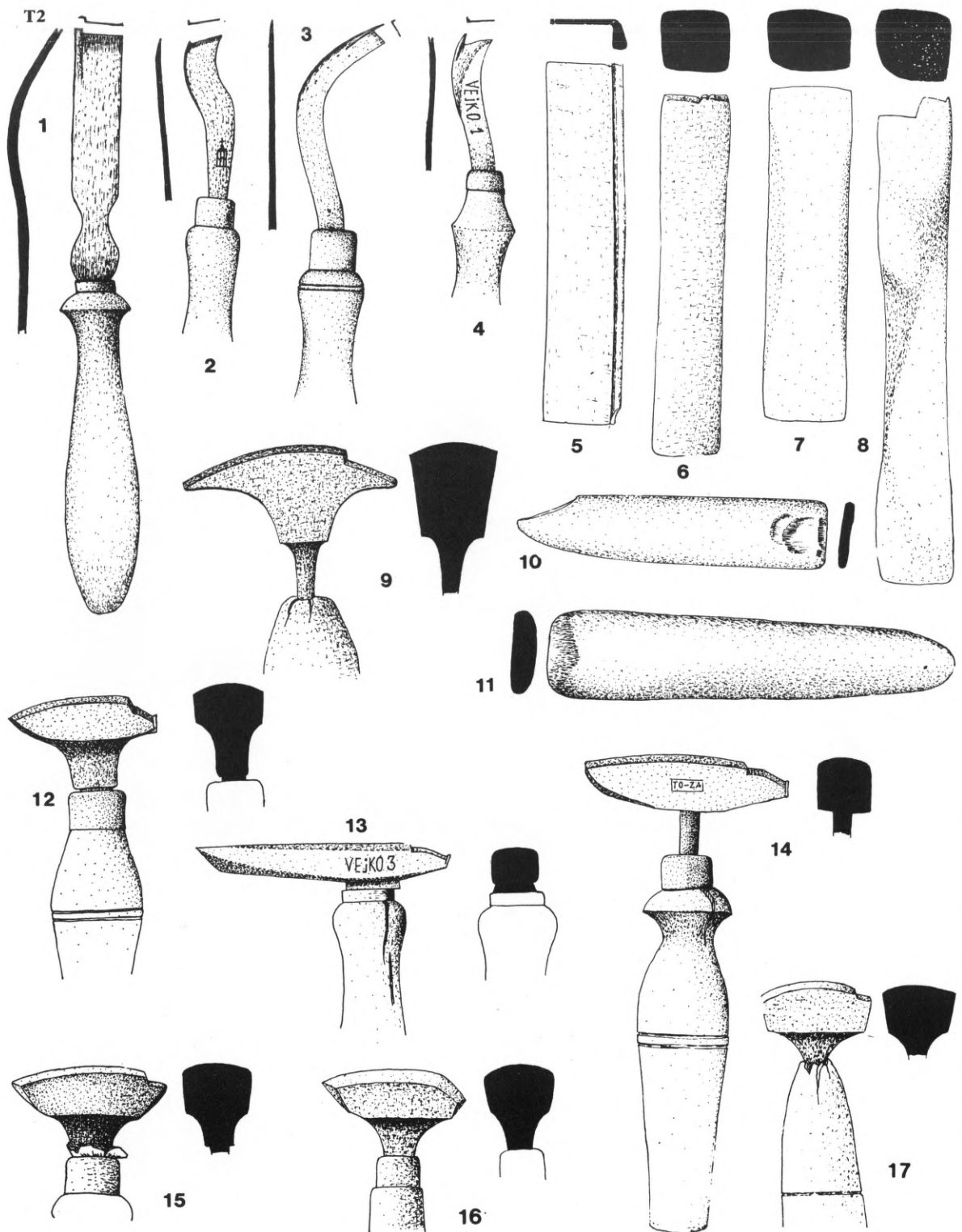
u panonskim trgovištima i gradovima, ti su se utjecaji protegnuli do najnovijeg vremena, a u nekim sjeverno-hrvatskim gradovima (pa i u Koprivnici) postojala su čak i posebna cehovska i zadrugarska udruženja njemačkih obrtnika. Ovdje valja naglasiti da je dobar dio starinskih postolarskih alata iz muzejske zbirke RO »Sloga« izrađen u domaćim radionicama, odnosno neke su izradili domaći kovači pa i sami »šusterski meštri«, ali značajan dio tih alata kupljen je u ugarskim i austrijskim (pa i slovenskim) radionicama i trgovinama. Za mnoge od tih alata nije nađen pogodan domaći naziv, pa je jednostavno »preseljen« izvorni. Ipak, ti nazivi doživjeli su značajnu transformaciju: oni su prilagođeni hrvatskom (odnosno starokajkavskom) jeziku. Slični etimološki put proživjelo je i nazivlje za pojedine faze rada u izradi obuće. To podrijetlo i transformacija nazivlja postolarskih alata i pojedinih faza rada dokumentirano se vidi iz priloženog popisa izloženih eksponata u zbirci, odnosno u objavljenim tablama uz ovaj članak.

Sve u svemu, muzejska zbirka u RO »Sloga«, koja je ujedno bila prva otvorena takva zbirka u sastavu neke radne organizacije u Podravini, značajan je doprinos ne samo etnografiji i muzeologiji našega kraja već Hrvat-ske u cjelini. To je još jedan dokaz da se uz razmjerno vrlo malo materijalnih sredstava, ali uz entuzijazam člano-va jednog kolektiva, te uz suradnju s muzejskim rad-nicima, može ostvariti mnogo. Starinski »šusterski« alati očuvani su od propadanja i zaborava da bi se kroz muzejsku zbirku prikazao razvoj proizvodnje obuće, te da bi mlade generacije učeći na starome znale cijeniti i unapređivati današnje. Stoga ova muzejska zbirka ima bez sumnje svoj puni smisao, tim više što ju je razgleda-lo već gotovo desetak tisuća posjetilaca.

T1

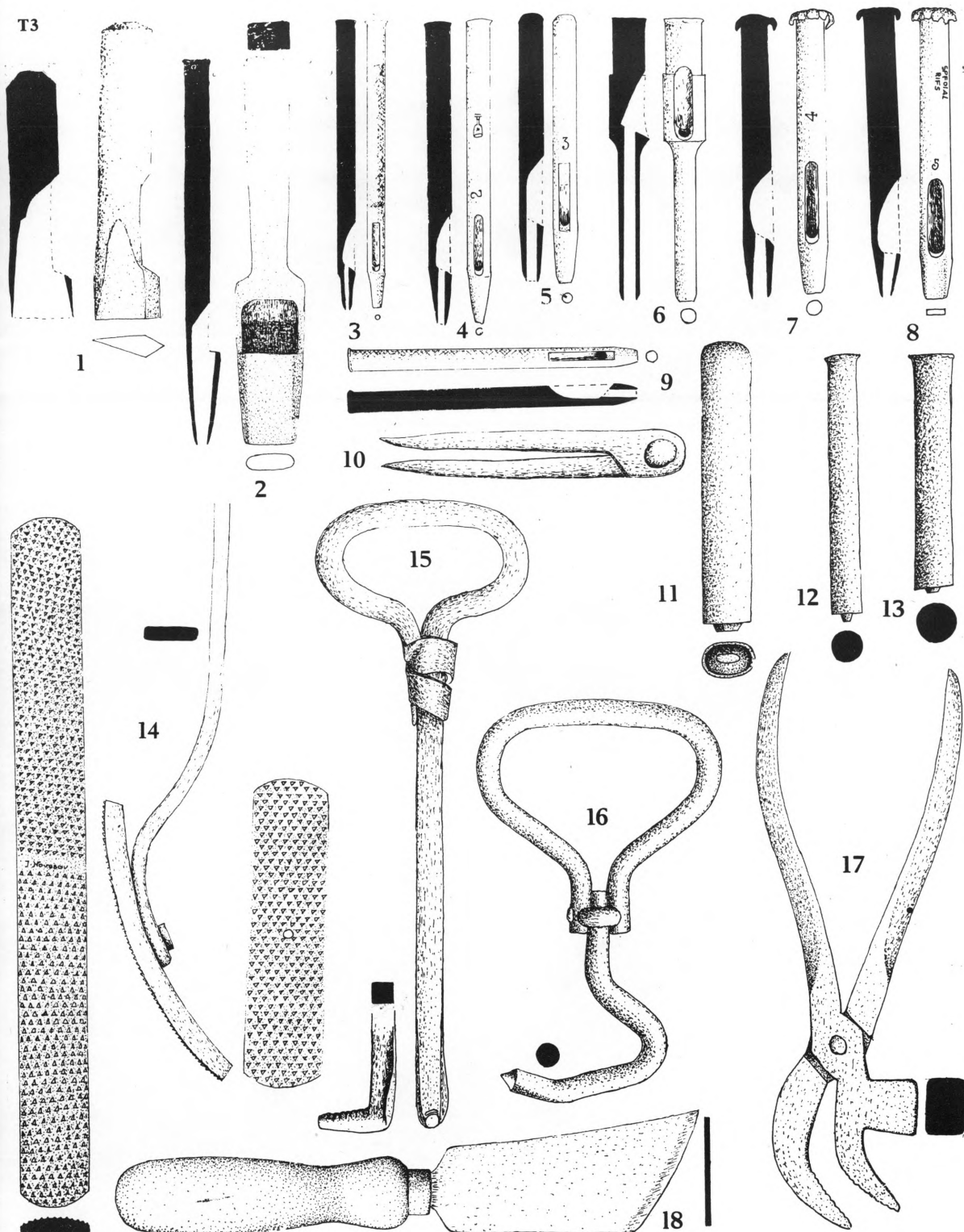

T 1 - 1 - Heft šilo za ručno kiščanje, noglanje obuče, 2 - Šilo za ručno šivanje, 3, 5 - Šnitfoner, brencajg, 4 - Glenkfoner za glenk i petu, 6 - Štufner, nazubljavač kedera, 7 - Empind šilo za firčanje, 8, 10, 14 i 15 - Štufradl, 9 - Cakradl heriterski za izradu mustri, 11 - apcingmeser ili štoglin za fino brušenje alata, 12 - Znjirač za gumbce, na firtlama Kantratl, 16 - Cakradl, za ukrašavanje gornjišta, 17 - Višišnajder, 18 - Tekstciger za vadenje čavli, 19 - Ficlin za izradu rubova na sarama čizmi, 20, 21 i 22 - Ris kracer, 23 i 24 - Brencajg čizmarski

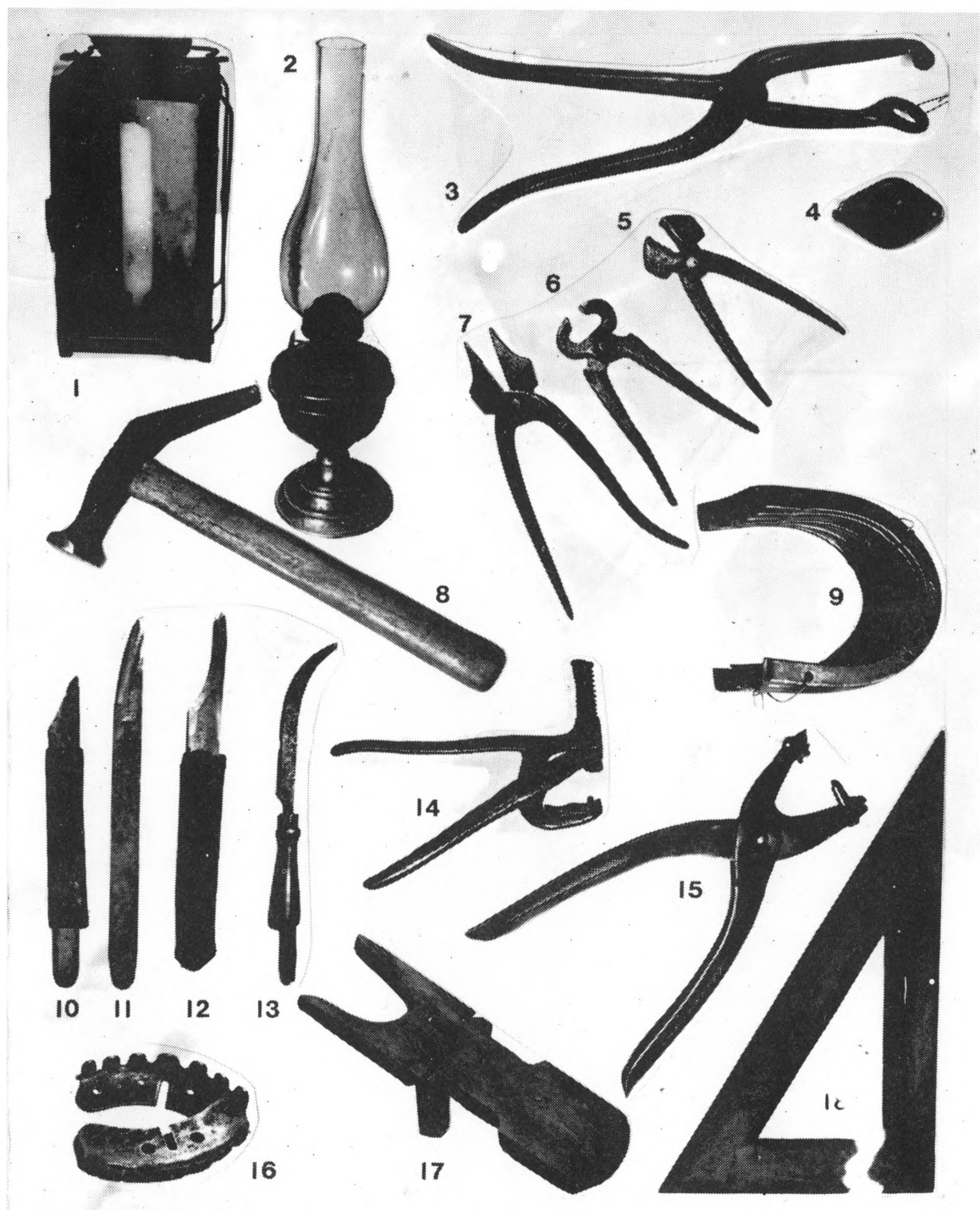

T 2 - 1 - Abnemer, oduzimač za branzil na ramu, 2, 3, 14 - Abnemer, oduzimač, 5 - ciklin, metalni strugač, 6, 7 i 8 - Gleštik, drveni za gletanje - gladenje, 9, 12, 13, 14, 15, 16 i 17 - Hampus za brenanje peta i donova, 10 i 11 - Rajpan kost za gladenje

T3

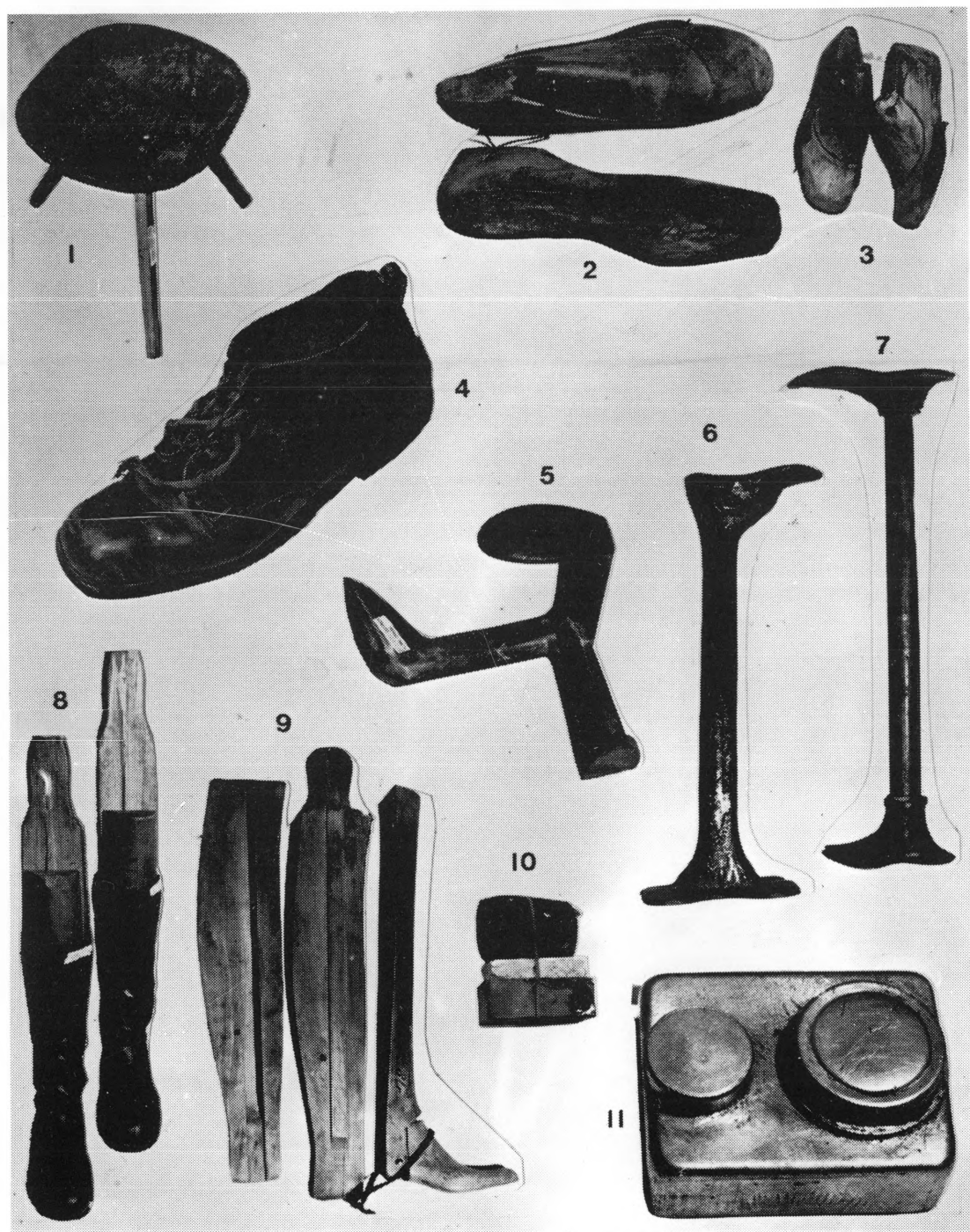

T 3 - 1 i 2 - Lohajzl, probijač za izradu ukrasnih dijelova, 3, 4, 5, 6, 7, 8 i 9 - Lohajzli za izradu rupa, 10 - cirkl, cirklin, šestar, 11, 12 i 13 - Steel za pribijanje ringle, rinčica, 14 - Holc rašpa, ravna za rašpanje klinaca i kožnih donova, 15 i 16 - Lastciger za izvlačenje kalupa, 17 - Špi-cange, klijeste za cvikanje spice, 18 - Čizmarski nož za rezanje donova

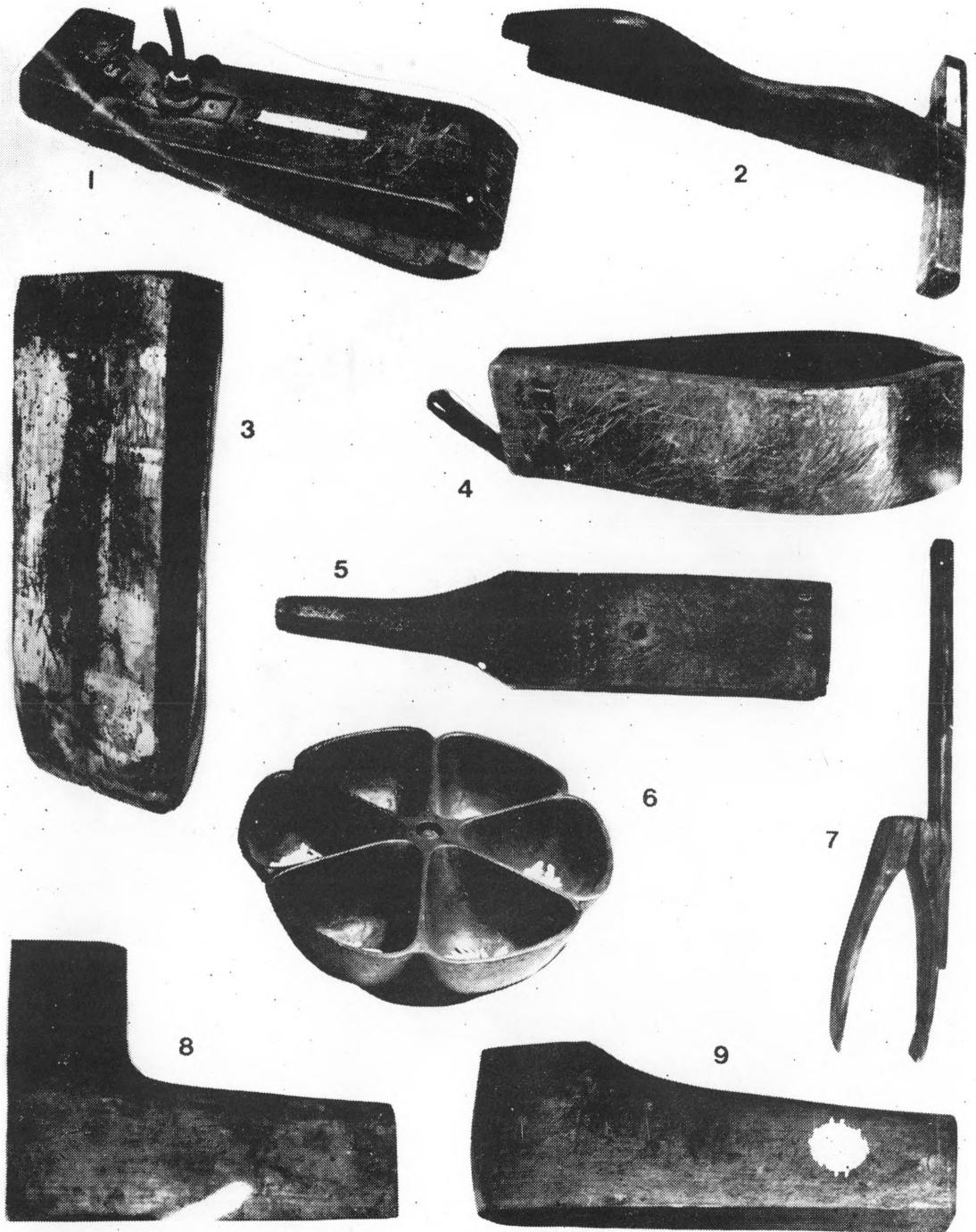

T 4 - 1 - Lampaš, 2 - Lampa petrolejka, 3 - Kliješta za natezanje kurjih očiju, 4 - Sprava za nabijanje hakni, 5 - Falcange, kliješta za cvikanje, natezanje, obrtelja za kalup, obična, 6 - Pajscange, kliješta za vadenje čavli, 7 - Falcange, kliješta za cvikanje, natezanje, 8 - Susterski čekić, 9 - Potkova, 10 i 11 - Knajp, nož za krojenje, 12 - Silf nož, 13 - Nož za obrezivanje troter peta, 14 i 15 Mašina za lohanje - bušenje, 16 - Spicplehi za bakandže, 17 - Sluga, hlapec, izuvač za čizme, 18 - Trokut za geometriju

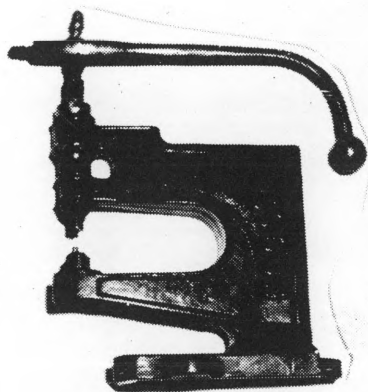

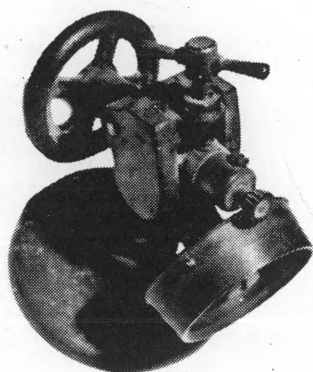
T 5 - 1 - Tronožec, šusterski stolček, stolec, 2 i 3 - Drveni kalupi, 4 - Gojzerica, cipela, 5 - Stender, tronožec za pribijanje potplatov donova, špicpleha i peta, 6 i 7 - Zelezna noga ili čizmarski štender, 8 - Čizmarski helceri nabijeni u čizme, 9 - Čizmarski helceri (stražnji, srednji i prednji te helcer pola kalupa), 10 - Postolarska smola, vosak i čiris, 11 - špirit lampica za brenanje

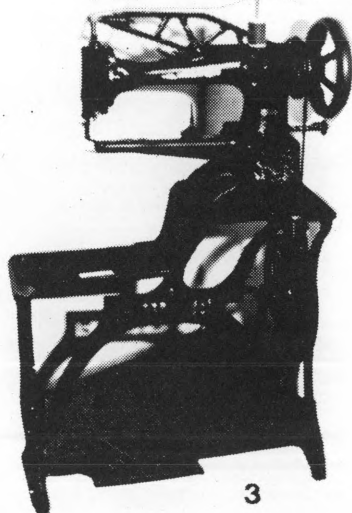
T 6-1, 2, 3, 4, 5, i 7 - Kleme za šivanje sari, sara, 2 - Konjić za razribavanje, gletanje rubova obrtalja, 8 - Čizmarski konjić, drveni, za ljepljenje oglavka, 9 - Konjić za drveni forfusa (oglavak) na sarice, 6 - Posuda, stalak za drvene klince, čavlice i sitni pribor,

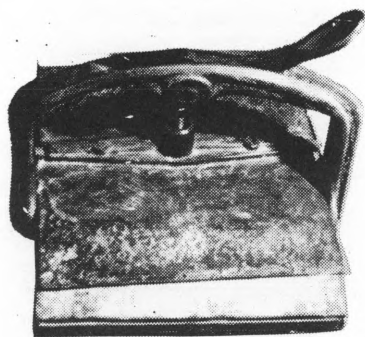
1

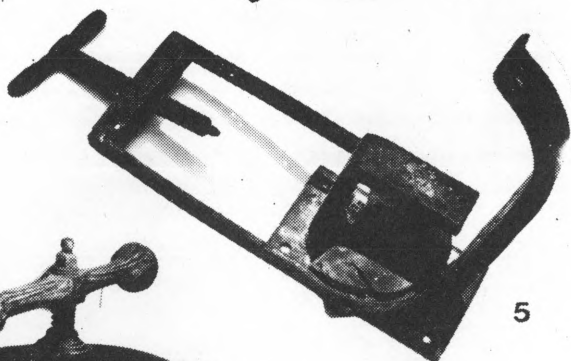
2

3

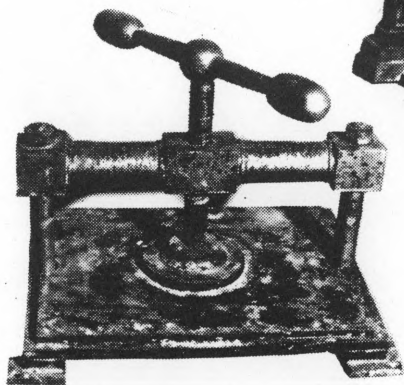
4

5

6

7

8

T7-1 - Ručna mašina za nabijanje ringla, činčice, 2 - Ručna mašinica za štufovanje kedera, 3 - Nožna krpča šivača mašina - cilindrica, 4, 6, 7.1
8 - Šustarske preše za prešanje gornjih dijelova obrtelja, 5 - Prešica za prešanje krčak peta.

Crteže nacrtao i fotografije snimio: Josip FLUKSI

IZVORI I LITERATURA: 1. Izjave starih postolarskih majstora iz Koprivnice, 2. Dokumentacija Muzejske zbirke RO »Sloga« Koprivnica, 3. Katalog u povodu otvorenja Muzejske postolarske zbirke RO »Sloga«, 5. ožujka 1982., 4. Zbirka cehalija Muzeja grada Koprivnice, 5. Ivan Bach: Najstarija koprivnička cehovska povelja, Zbornik MGK, Koprivnica 1946–1953., 7. Leander Brozović: Osnutak čizmarskog ceha u Koprivnici, Zbornik MGK, Koprivnica 1946–1953., 8. Leander Brozović: Grada za povijest Koprivnice, MGK, Koprivnica 1978., 9. Rudolf Bičančić: Doba manufacture u Hrvatskoj i Slavoniji 1750–1870, Zagreb, 1951., 10. Rudolf Horvat: Poviest slobodnog i kraljevskog grada Koprivnice, Zagreb, 1943., 11. Dragutin Feletar: Sloga 1945–1980, monografija, Koprivnica 1980., 12. Dragutin Feletar: Podravina, monografija, Koprivnica 1979., 13. Dragutin Feletar: Koprivnički obućarski ceh, Podravski zbornik, Koprivnica 1979.

VRSTE POSTOLARSKOG ALATA IZLOŽENOG U MUZEJSKOJ ZBIRCIO »SLOGA«

1. Abnemer, oduzimač za izradu branzola za ram šivane cipele.
2. Ajbint, ajbin, šilo za fircanje (povinuto), za šivanje gornjišta za tabanicu.
3. Ampus, hampus (razni), naprava za glačanje muških i ženskih peta.
4. Apcingmeser, apcingmeser, naprava za fino brušenje noževa.
5. Auzrajber, konjić za ravnanje rubova za gornje dijelove.
6. Auzrašpa, (povinuta), s drškom za rašpanje klinaca iznutra (čizme).
7. Brus za oštrenje i gladenje noževa.
8. Cakradl, naprava za ukrašavanje gornjišta-obrtalja.
9. Centimetar, platneni.
10. Ciklin za struganje donja – potplata.
11. Cirklin, cirkli, šestar.
12. Cukšnajder, nož uski ravni sa pomičnom drškom za krojenje lica.
13. Cvikarec, cvikanci, čavli za cvikanje obrtalja na kalup, odnosno navlačenje gornjišta.
14. Cvek, metalni čavao sa velikom glavom, za zaštitu kožnog donja na bakandži ili gojzerici.
15. Čavličić šusterski, konosni.
16. Čekić šusterski, postolarski.
17. Dječji drveni kalupi iz 1922. godine
18. Drvo za ravnanje kože.
19. Don, goveda debela koža iz koje se kroje potplati.
20. Falcange, folcange, kliješta za navlačenje prednjeg dijela gornjišta na kalup.
21. Fajscange, pajscange, kliješta za vađenje čavli.
22. Fincelin, ficlin, za izradu rubova na sarama od čizmi.
23. Glenkfoner, za gletanje, gladenje donja ili krčak Pete.
24. Gleštik, kost za gletanje šnita ili Pete.
25. Heft, drška za šilo.
26. Helceri, čizmarski, crveni.
27. Heriterska žabica za izradu gornjih dijelova.
28. Holcrašpa, ravna, za rašpanje klinaca i kožnog donja – potplata.
29. Igle za ručno šivanje.
30. Igle sedlarske za ručno šivanje hamova.
31. Kalupi, drveni za gojzerice.
32. Kalupi, drveni za bakandže.
33. Kalupi, drveni muški iz 1933. godine.
34. Kalupi, drveni ženski iz 1937. godine.
35. Kalupi, drveni (raznih veličina) za muške i ženske cipele.
36. Klema, drveni škripac, pridrživač za šivanje sara (ručno).
37. Klinci, drveni čavličići.
38. Knajp, šusterski nož, ravni za obradu donjih dijelova obuće.
39. Krpače šilo, ravno, za ručno šivanje i krpanje.
40. Krpače šilo, povinuto, za ručno šivanje i krpanje.
41. Lampa, petrolejka, stolna lampa.
42. Lampaš na svijeću.
43. Lasciger, izvlikač, za izvlačenje kalupa.
44. Lohajzlin, lohajzla, probijač, probojac (raznih veličina).
45. Mali trokut za geometrijsko modeliranje.
46. Mjera za ručni štih, cirkli.
47. Muške napinjače, štekri, za držanje fazona.
48. Postolarski čiris, za mazanje lubova (kora) i štajfkapni.
49. Posuda, metalna, stalak za drvene klince, čavličić i stini pribor.
50. Preša za prešanje lica obuće, zumpinganih dijelova obrtalja.
51. Preša za prešanje Pete.
52. Prešica za prešanje krčka Pete na salonki.
53. Prašak za antilop cipele.
54. Radlin, naprava za ukrašavanje donova.
55. Razni geometrijski crteži, šablona za krojenje.
56. Razni modni albumi sa isječcima modela iz 1922–49. godine.
57. Remenarski nož.
58. Rajpandl, rajpan, kost za ravnanje, gladenje donova, rubova.
59. Ranfleč, naprava za poravnavanje remenca na sari.
60. Posuda, metalna, stalak za drvene klince, čavličić i stini pribor.
61. Ručna mašinicica za pričvršćivanje gumbića na salonki.
62. Ručna mašinicica za pribijanje ringle, rinčica.
63. Ručna mašinicica za nabijanje hakni.
64. Ručni nabijač za rinčice.
65. Sedlo ili konjić za ljepljenje oglava.
66. Sjekač, štemajzl, za sjeći čavle.
67. Smola za smolenje funala, drete (konac od konoplje).
68. Stolić, pribijač za haklice za žnjiranje.
69. Svjećnjak, drveni.
70. Sprava, kliješta za natezanje prednjeg dijela gornjišta zbog deformacije stopala, kurjih očiju, palčeve kvрге itd.
71. Šila za fircanje, za navikane cipele.
72. Šilf nož, povinuti, za šilfanje, tančenje rubova lica kože.
73. Šila za noglanje, klinčanje ili flocanje (mašinski).
74. Šnitfoneri, (raznih oblika) za glačanje donova.
75. Špicange, kliješta za navlačenje špice obrtalja na kalup.
76. Špirit lampica.
77. Štifići, čavličić bez glava, za zabijanje Pete.
78. Štufradl, obični i trokraki, naprava za ručno ukrašavanje okvira kedera.
79. Štuf, mašina, za štufanje kedera.
80. Štender, tronožec, željezna noga za pribijanje donova – potplata, špicpleha i potkova na Pete.
81. Štecl, štecla, naprava za ručno pričvršćivanje rinčica, ringle.
82. Štuf, nazubljivač kedera, okvira.
83. Šusterski stol, pankl.
84. Špicplehi, metalni okovi za špice na bakandžama i gojzericama.
85. Teks noga, željezna noga ili čizmarski štender.
86. Tekscinger, naprava za vađenje čavličića iz Pete.
87. Tronožec, šusterski stolčec, stolec.
88. Višišnajder, višešnajder, oduzimač za obradu donova tj. branzola tabanice na šivanju obući.
89. Željezne potkovicice za Pete na bakandžama.
90. Željezna noga za popravak dječjih cipela.